

Halál és temetés

Az emberélet harmadik fordulójához kapcsolódó szokások
és hiedelmek Egyházaskéren – I. rész

Az emberélet harmadik nagy fordulója és egyben záró szakasza a halál. Míg az első fordulónál a születés és a csecsemőkor előkészület az életre, amelyben a rituális és szokáscelemek által a szülők, a keresztszülők, a hozzátartozók és maga a település is befogadja és felkészíti az életre az újszülöttet, a második életesemény, a lakodalom, férfi és nő házassága, ugyancsak felkészülés az életre, addig a halál a „földi” életet végérvényesen lezárja. A mai egyházaskéri kultúrában a létezésről és a halálról alkotott kép lakosonként változó. A XX. század elején és korábban viszont az emberek elenyésző, egy-két évre kiterjedő iskolázottsága folytán, az elődeiktől tanult törvényszerűségek és a természeti körülmények, a vallás tanításai, továbbá a véletlenek közrejátszása következtében Egyházaskéren a lakosság körében élt a túlvilágba, a halál utáni életbe vetett hit. Ennek hozadékai a temetéskultúrában napjainkig éreztetik hatásukat, különféle szokáscelemek játszódnak le egy-egy temetés körül, esetenként az elszórtnak még ismert hiedelmekkel magyarázható módon, de adatközlőim emlékezetében sokkal több, a mai temetésekhez és szokásaikhoz hasonló rítus él olykor anélkül, hogy ismernék létezésének és használatának okát és célját. Szőke Anna írja a halállal kapcsolatos kishegyesi kutatásai előszavában: „A jelenségekhez, szokásokhoz fűződő hiedelmekre, annak archaikus gyökerére nem emlékeznek. Rádöbentem, hogy ma már nem a hiedelem hagyományozódik, hanem a szokás.”¹ Adatközlőim válaszaik igazolják néprajzkutatónk megállapításait: „A tükör mindég lē vót takarva, fogalmam sincs mijē, de mindēg” (6). Ennek kapcsán úgy vélem, esetünkben nem elegendő csupán az egyházaskéri adatközlők emlékezete alapján összeállítani jelen tanulmányunkat, hiszen ahhoz, hogy teljes képet kap-

¹ Szőke A. 2012:119.

junk a XX. század eleji és korábbi egyházaskéri temetkezési hagyományról, a még felkutatható szokáscelekvéseket ki kell egészítenünk a néprajzi szakirodalomban már ismert, hozzájuk fűződő hiedelmekkel, ahol pedig szükségét érezzük, ott az egyházaskéri szokások és hiedelmek párhuzamait is feltüntetjük.

A temetkezési szokások mögött az az igény áll, hogy eltávolítsák az elhunytat az élők közösségéből. Ezen megfontolás szerint a halál nem megsemmisülés, hanem átalakulás, melynek révén az élő egy másik világba lép, és ott tovább él.² A temetkezési szokásokról kérdezve beszélgetőtársaimat, elengedhetetlennek tartottam összegyűjteni a fentebb ecsetelt halottkultusz és a lélekhit köré fűződő vélekedéseket. Az alábbiakban két eltérő nézetet közlök a halálképről, egyházaskéri adatközlőimtől idézve.

– Én hiszök istenbe, mink is a templomba ugye, de azé tuggyátok, hogy nincs az, hogy föltámadunk. Tényleg, ha van lelkünk, de má ajs, nem férnének ott fönt. Ugyehogy, hogy őszinték lögyünk, há jó van ebbe születünk, igaz sènki nem látta mongyák a rádióba is, de azé èhisszük, mē valaminek lönni kő (6).

– Mindönki èccörre nem születött, de nem is hal mög. Tè földé vász, de a lelked szál a másikba. Hát az él, hát úgy van a zímáccságba (8).

Jelen tanulmány az egyházaskéri mai és korábbi temetkezési szokásokat vizsgálja, a közlés szintjén kitérve a temetőkultúra változásaira is. A gyűjtőmunka során felkerestem a falubeli református és római katolikus vallású idős embereket, az egyházaskéri adatközlőkkel folytatott beszélgetések alkalmával felgyűjtött információkat közlöm a temetés, a halál témaköre kapcsán. A gyűjtött anyagot rendszerezve, a haldoklást, a halált és a halál utáni teendőket, a temetést és a halotti tor eseményeit mutatom be, kitérve a szokáscelekményekhez fűződő hiedelmekre és egyes rítusok magyarázatait is ismertetem. A gyűjtőmunka módja és e tanulmány szerkezete többnyire Jung Károly azonos témájú, 1978-ban publikált kutatásainak felosztásaihoz³ és Szőke Anna⁴ munkáihoz igazodik.

A halál előjelei

Az egyházaskéri hiedelemvilágban a gombosi halál előjelek⁵ közül és az általános néprajzi szakirodalomban is már ismert halálmadár és a tutuló kutya a leggyakrabban előforduló előjel, de a haláljósítás halottról-féle

² Lásd még Kunt E. 1990:70.

³ Jung K. 1978.

⁴ Szőke A. 2012.

⁵ Jung K. 1978:120.

és a bútorreccsenés, edénycsörömpölés előjel-kategória is még fellelhető. Habár napjainkban az előjelek valóságalapjának meghatározása kapcsán igen eltérően vélekednek adatközlőim, a paraszti kultúrában és a település szabályrendszerében jelenléte nyilvánvaló. Gyakori eset, hogy amikor személyes megtapasztalásból észleli az elbeszélő az előjelek igazságalapját, akkor kezd el hinni benne, ennek fordítottja esetében pedig kételkedni.

1. *A halálmadár*

A halálmadárrol, mint halált hozóról több eset kapcsán is említést tettek. Egyes történetekben ijesztő hangjával⁶, máshol azzal jelezte valaki vesztét, hogy odaszállt az ablakhoz, vagy lendületesen nekiszállt annak. Kuviknak, bagolynak és halálmadárnak is említik. Néhány alkalommal, amikor a bagoly a népi felfogás szerint halált jelzett, mégsem történt semmi, ez szintén befolyásoló erővel hatott a parasztság tudatára.

– Mögijett a zannya, hogy valami érte a gyereket, de aztán kiderült, hát nem oja nagy valami, hát jó van. Az csak véletlenül odaszát. Mintha úgy valaki odaváktá, úgy neki szát a zablaknak a bagoj (1).

– Farkas Bözse nyugogyon ú aszonta, hogy ű halli, hogy mejik az a, nem mindégjik bagoj, az amelyik oja vonyítós vagy mit tudom én. Úgy a szomszéd körű ha vonyít, akkó ottan valaki (5).

– Aszonta mindég, hogy ű hallotta, hogy szól az a halálmadár, de itt van ...bagojjuk, én mindég aszt hallom. Aszongya... kinn vót éccaka, hogy ű hallotta, hogy huhogott az, máskébb huhog, de én még sosé hallottam (6).

– Hát ais valami, halálmadár. ...hallotta, hogy kint huhog az a valami, éccó a konyhaablakra odaszát oszt behorpatt, rá sē gondót, hogy a fia. Jó van nem is vót beteg... (6).

– Aszt én is tudom, ha a kutya vonyít, akkó nem jót jelönt, mög ha a bagoj kubikkol, úgy közelbe, akkó aszt figyejjétök. Én nem vagyok babonás, de én akkó má tudom, hogy a közelbe halott lösz (8).

– Bemönt a fürdőszobába tán borotvákozni, ha jó emlékszök így monta és képzéjjétök ē aszongya ott a zablakon odaszát egy ojan mind egy bagoj. Ennye aszongya ki lösz a halott, hogy ez be akar gyünni. ...nem sokkã utánna rosszulött mög is halt a felesége. Aszongya, hogy ű nem hitt soha ebbe, de higgye ē, még aszongya én magamba montam, hogy ugya ki lösz a halott, hogy ez be akar gyünni, hát a zén feleségöm lött. A jó isten tugya mi van ebbe (10).

⁶ Párhuzama: Jung K. 1978:120. Szőke A. 2012:121. Penavin O. 1974:141. Bona J. 1974:153. „A baglyot el kell zavarni a ház elől, mert valakinek a halálát jelzi.” Körömöci E.–Szabó J. 1983:193. Bálint S. 1978/79:187.

2. *A kutya nyugtalansága*

Azt tartják róla a néphagyományban, hogy előre megérzi a halált. Különösen a gazdájáét, de előfordul, hogy a szomszédságét, a faluközösség tagjaiét is.

– A kutya vonyítás, ezöknek itt vót oja kutyájuk, hogy mindég mögérzötte, hogy no kit vonyít mán ki a zutcábú. Vonyított mindég, oja különös hangot adott ki a kutya éccaka. Ugyan kit vonyít és másnap biztos valaki kipurcant. Nem csak a gazdáját, ez a reonnya vót a züvé, tudod ez a zutca a züvé vót. Úgy tuttuk má, hogy valakit kivonyít a zutcábú⁷ (1).

– Az nem ugatás vót kisfijam, az üvöltött az a kutya. Tudod az oja rossz vót hallani. Tuttad, ha vót beteg a családba tutta, hogy sorra kerül (1).

– ...a mi öreg kutyánk addig vonyíkot, még édosapám mög nem halt, ez való igaz vót. Hát csak érozste a jószág, hogy (6).

– Aszonygyák, hogy a kutyavonyítás halottat jelöntött (12).

A kérdés kapcsán felmerült a kutyahúség, s a házörzők reakciója gazdájuk elvesztése után. A legtöbb adatközlő emlékezetében ismeretes az alábbiakhoz hasonló történet, melynek szintén mágikus jelentőséget tulajdonítottak.

– A kutya vonyít, mög mikó Jenőnket is mikó hazahosztuk, az úgy rítt, a kutya, begyütt a szobába is Jenő után, oszt akkó úgy rítt (5).

– A kutyának rëndössen hullott a könnye. Mikó vót a kocsí oszt tötték be, sírt a kutya, oszt utánna hétre má mög is döglött (8).

– Hát emönt a sárga kutya. A kutya másnap rögere étünt (12).

3. *Haláljólás halotról*

– Mikó valaki mökhal oszt akkó télleg nem ojan ráncos a zarca, oja fiatalnak nész ki, akkó fiatal halott gyün utánna, mingyá akkó monta a nép, hogy jajj istenöm kivē, valami fiatal hal mög me oja fiatal a zarca⁸ (5).

– Ha szép a zarca, akkó fíjatal halott lösz utánna, ha nagyon kimén formájábú, akkó idős halott lösz utánna (11).

⁷ Párhuzama: Jung K. 1978:121. Gyura J. 1973:124. Körmöci E.–Szabó J. 1983:192. Bálint S. 1968:153. Szőke A. 2012:121. Penavin O. 1974:141. Bona J. 1974:153. Bálint S. 1978/79:187.

⁸ Kiegészítése: „Ha öreg halott van és a ravatalon megfiatalodik, a családból fiatal fogja követni, ha fiatal a halott és a ravatalon megöregszik, megráncosodik, öreg fogja követni.” Gyura J. 1973:124. Jung, 1978:123. Körmöci E.–Szabó J. 1983:192.

4. *Edénycsörömpölés, -repedés*⁹

Az esetek többségében nem jelzi előre a halált a családtagoknak, a faluközösségnek, hanem a halál beálltát közli. Általában távoli rokonok értesülnek ilyen módon a halálhírről, melyet később az elhunyt hozzátartozói is jelentenek.¹⁰ Egyes helyeken az elhunyt búcsúzását vélik felismerni e megmagyarázhatatlan jelenségben.

– Nállam a zablak kipattant. Mög, mög is van. De én birom azé hasznáni. Nagyot röccsent elsőbb a tiszta szobába, asztán mög a lakószobába, mikó János ē lött temetve (8).

– Kocsis nagyanya mikó mökhalt, akkó vót valamije kis váza, oszt az tört úgy szét. És akkó asz monták, hogy akitű aszt kapta, ahon kötődött legjobban, vagy az bisztatta¹¹ (11).

– Látod ez a Annuskának a zannya, Piri néninek mikó mökhalt a zapja, akkó egy nagy váza únálluk szétrobbant. Magátú. A jó isten tugya izé, jó van, valami csak (12).

– Apám mikó mökhalt, minekünk az oja, végéta vót benne, de vastag, vót ije vastag talpú, füles pohár és a tácába ēdurant a pohár. Sěnki nem vót. Akkó halt mög apám, én Cërna Barán a tácába ēdurant az a vastag pohár, asztán énnéköm körösztanám monta, hogy apám mökhalt (adatközlöm Feketetön lakott abban az időben, amikor édesapja Egyházaskéren elhunyt. Megjegyzés általam) (12).

5. *Új ház építése*¹²

Egyházaskéren senki sem emlékezett arra, hogy a lakosság hitt-e abban, hogy ha új ház épül, akkor halott lesz a családban. Egy másik kérdés kapcsán azonban egyik adatközlőm beszámolt egy történetről, ahol a házépítés során az egyik tizenéves gyermek vérmérgezést kapott, és elhunyt.¹³ Ha a hiedelmet ismerték volna településünkön, említésre került volna ez a tragikus baleset kapcsán.

⁹ Párhuzama Kishegyesen, Szóke A. 2012:122. Kunt E. 1990:74. Bona J. 1974:153. Bálint S. 1978/79:187. Kórmöci E.–Szabó J. 1983:193. Ahol meghalt valaki, „gyakran megreccsen a kaszli vagy a sifony, az azír van, mert a halott szelleme visszajön valamit keresni.” Hoppál M. 1982:37.

¹⁰ Lásd a Teendők a halál beállta után című fejezetben.

¹¹ Az itt közölt információkat azzal kapcsolatban, hogy kihez kötődött a legjobban, és ennek milyen szerepe volt a halál beállta után, a Hazajáró lélek című fejezetben elemezzük.

¹² Párhuzama: Bálint S. 1978/79:187.

¹³ „Ez a Kerpe gyerököt is mikó haza hoszták, annak nem vót nagylánnya és akkó asztán, utána akkó emöntek innen lakni, építettek ott házat a. A zállomás uccába, ...ott építettek egy oja kis házat, úgy bent vót az a ház oszt akkó ottan fölépítették és akkó, mikó építettek, akkó valami drót vagy mi szúródott a zórába a Jenőnek oszt vérmérgezést kapott. Tudod nem vitték, vérzött, elát, és akkó nem vitték. Asztán mikó bevitték má Kikindára a korházba, akkó oszt későn” (2).

Haldoklás

Bálint Sándor *A szögedi nemzetben* írja: „Régi vágású népünk már életében készülődik az utolsó útra, különösen, amikor túljut a delelőn: hatvan felé, hazafelé.”¹⁴ A szerző más irodalmi vonatkozásokkal egyhangúan állítja, hogy idős korában az ember a halálra készülődik. Napjainkban azzal, hogy sírboltot készített, végrendeletet ír, beszél az elmúlásról és egyúttal el is fogadja azt, felkészül is egyben, és igyekszik méltósággal kivonulni az élők sorából. Családja és barátai ideális esetben ilyenkor egyre többet vannak a közelében, s mindannyian arra törekednek, hogy halála óráján és az azt megelőző időszakban minden tőlük telhetőt megkapjon, hogy halála megnyugvást hozzon és tiszta lelkiismeretet. Ma ezért teljesítik halála után is utolsó kívánságait, régebben pedig részben a hazajáró lélektől való félelmükben.¹⁵ A továbbiakban a nagybeteg körüli teendőkről ejtünk szót.

Egyházaskéren a múlt században ritkaságszámba ment, hogy papot hívtak a haldoklóhoz feladni az utolsó kenetet, gyóntatni. Mivel a településen általában élt kántor, illetve nem hivatásos kántor, előfordult, hogy ő vagy a siratóasszonyok adták fel a betegek kenetét a haldoklónak. Erről azonban kevés adatunk van, és valóságalapja is kétséges.

– Hát azelőtt nem vót, nemigen vót, hát vót, amikó úgy a ki azé úgy templomba járt vagy jó van akkó kihítták, hogy akkó möggyönt (2).

– Mőg a zasszonyok is évégeszték ezök a zénekösök, akik tutták aszt a kenetöt vagy minek monták aszt a zutolsót¹⁶ (5).

– Vót, akihő kihítták, hogy az utolsó kenetöt ráaggya. Feszület a zasztalon, ég a gyërtya¹⁷ (12).

Gyorsan terjedt a faluban a haldokló egészségügyi állapotának változása. Ha rosszabbodott, a hírre összejöttek köré – látni még egyszer utoljára, enyhíteni kínjait és elbúcsúzni tőle – a rokonság, szomszédság és a település vallásosabb lakói is, akik általában a falu legidősebbjei – mások búcsúztatásával és a haldokló, majd a halott körüli teendők elvégzésével egyúttal önmagukat is felkészítették az utolsó útjukra, ismerkedtek a helyzettel, és egyben el is fogadták a halált¹⁸ – nálunk az esetek többségében özvegyasszonyai voltak.

¹⁴ Bálint S. 1978/79:187.

¹⁵ Lásd még a *Hazajáró lélek* című részben.

¹⁶ Párhuzama Gomboson, Jung K. 1978:125. Szőke A. 2012:125.

¹⁷ Ua. A haldoklást meg lehet könnyíteni, ha a haldoklóért imádkoznak. Szőke A. 2012:125.

¹⁸ Lásd még a *Magyar néprajz VII. Öregkor és halál* című alfejezetében. Kunt E. 1990:71.

– Nem vót sënki, akó a zöregasszonyok odamöntek, imátkosztak még kilehőte magát osz kész. Akkó ijén vót, hogy nagyon beteg, akkó ott ösze möntek a zije öregasszonyok, a zén szülém is járt velük (4).

Az ilyen alkalmakkor került sor az imádkozásra¹⁹ is, melynek a néphitben szintén mágikus erőt tulajdonítottak. Egyházaskéren ismert eljárás volt a Pápai imádság felmondása a haldokló szenvedéseinek enyhítésére. Ha a család beleegyezett, akkor a vallásos asszonyok elmondták azt a három imádságból álló fohászt, amely egyfajta vigasztalás volt a beteg számára, és az adatközlők meggyőződése szerint meg is nyugtatta a szenvedőt.²⁰ A nehéz halálnak nevezett elhalálozás előtti hosszú szenvedést az ima felmondása megszüntette, hiszen azt követően két-három órán belül elhunyt a haldokló. Ilyenkor szentelt gyertyát is tettek a kezébe²¹, ha pedig már nem tudta megtartani, akkor az asztalra helyezve égették: „Vót mán mikó haldoklott, oszt a kezibe tötték a gyertyát, oja is vót” (1).

– Ère fajta való imácság vót. Az vót a zérdekös. A zén apámnak is imátkosztak.²² Mikó Hézsó apó ottan a zillancson nagyon beteg vót, mongyák, hogy e kő végezni aszt a pápaji imácságot neki. Nagyanya ègy istené nem akarta. Minnyáján a család ott vagyunk, mongyuk, hogy hagyga hagy mongyák, aki tuggy hagy mongya, könnyebb lösz neki. Osz tényleg

¹⁹ Zentán a Fájdalmas olvasót imádkozzák állandóan. Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Szőke A. 2012:124.

²⁰ A Pápai imádságról a Hét mennyei szent zár című imádsággal együtt tesz említést Bálint Sándor. „Mindkettő vallásos ponyvairat, amely mágikus célzatú imádságokat tartalmaz. Az a hiedelem, hogy aki magánál hordja, nem hal meg hirtelen. Még idejében alkalma nyílik a bűnbánatra, szentségfölvételre.” Bálint írja, hogy az imádságról már Kálmány Lajos is említést tesz: Kálmány II, 105. *Mondaszerű tiszahögyösi előadás*. A nyomtatvány címe: *Három szép és ájtatos pápa-imádság a haldokló embernek utolsó órájában, melyek az örök üdvösségre felette hasznosak*. Az imádság már a Gömöri-kódexben (Nyelvemléktár XI, 317) is megtalálható. Tímár Kálmán megállapította (Adalékok kódexeink forrásaihoz. ItK 1926, 170), hogy a pápa-imádság forrása Dionysius Carthusiensis XV. századbeli karthauzi szerzetesnek, *Aureum Speculum animae peccatricis docens peccata vitare, ostendendo viam salutis* című munkája. Bálint, 1980:187. Édesanyám, Fehér Mária saját gyűjteményéből bocsátotta rendelkezésünkre a Pápai imádságot. Ő keresztanyjától, Hézsó Piroskától másolta le az 1990-es években. Akkoriban településünk kántora, Pópity Erzsébet még aktívan végezte feladatait, ez időben vásárolt írógépet, amellyel lehetővé tette a vallási énekek és imádságok terjesztését is az egyházaskéri kórustagok között. Mivel a Bálint Sándor által említett forrásokat nem állt módunkban megtekinteni, nem tudtuk összehasonlítani az ott említett pápai imádságokkal az egyházaskéri példányt, ezért jelen munka mellékleteként közöljük.

²¹ Párhuzama Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Hittek a szentelt gyertya mágikus hatásában, abban, hogy megkönnyíti a szenvedést. Szőke A. 2012:125. Kezébe égő, lehetőleg Gyertyaszentelő Boldogasszony napján szentelt gyertyát adnak. Bálint S. 1978/79:189.

²² Adatközlőm, nagyanyám öt éves korában vesztette el édesapját, 1940-ben.

el is monták aszt a zimácságot, oszt asztán úgy mögnyugodott, elalutt, úgy nézött ki, hogy el is alszik, oszt avvā el is szát a lélok belülle. Az vót a neve, hogy pápaji imácság. De nem sokan tutták a faluba. Ęre tutta a Csipaknak a zannya, āra a zillancson, ott is tutták ketten-háromra, akkó összemöntenk Hézső körösztanja²³ vezetésivē ugyē, me ũ benne vót (1).

– Szokás vót, Mihók nagyanyám is járt úgy (6).

– Vót, aszt úgy monták, hogy pápai imácság. Aki nem bírt mökhalni, vagyis hát oja nehezen halt mög, akkó a zöregasszonyok összemöntenk oszt aszt emonták. Oszt állítólag asztán egy óra múva biztos mökhalt. Mikó emonták a pápai imácságot, akkó utánna má akkó tutták, hogy mökhal, aki má oja nagyon beteg vót, mög mē öregök is vótak, végük felē jártak (9).

A Pápai imácság keresése során felmerült egy újabb keletű hiedelem a fohász mágikus erejéről, de mivel nem juthattam hozzá, így nem volt lehetőségem a körülbelül a kilencvenes években másolt Hézső Piroska példányát összehasonlítani a mai vallásos, énekes asszonyok imáival, akik az alábbiaknál fogva nem is olvassák fel soha többé, de meggyőződéssel állíthatjuk, hogy ha kezünkben tarthatnánk, megegyeznének a fohász szövegei, hiszen mindnyájuk részére az akkori kántor, Pópity Erzsébet²⁴ másolta át írógépen.

– Hallgass ide, pápai imácság. Neköm is vót, Mihók nagyanyámtú kaptam, de egy lap híjja vót, akkó valahunnan lēirtam. Mostan Katica, hát tavaj vót ez, mongya, hogy egy oroszlámosi asszo évégeszte valakinek, ez még azelőtt vót, mē ũ is évégeszte valakinek. Akkó az a zoroszlámos asszon mikó évégeszte mökhalt. Útyhogy asztán Katica is betüzēte. Ęn is, hát akkó minek, ha. Jó van, tudom, hogy mökhalunk, mē születünk, mökhalunk, azé tudva tudva, mög nem is segít mán az akkó, mikó valaki haldoklik, nem tuggya, hogy mi csinát (6).

Búcsúzkodás, utolsó kívánság²⁵, intelem

Időskorban, ha úgy érzi az ember, hogy élete végéhez közeledik, igyekszik elrendezni a még folyamatban lévő dolgait, kibékül haragosaival²⁶,

²³ Édesanyám keresztanyja, a családban mindenki Körösztanjának szólította, neve Hézső Piroska.

²⁴ Egyházaskér utolsó kántorának halála után minden irata és feljegyzése Csókára került. Gondozója számunkra ismeretlen. Az egyházaskéri énekes asszonyok sem részesülhettek a hagyaték számukra fontosnak bizonyuló darabjaiból, még életében tagadta meg azok továbbítását a részükre.

²⁵ „...a közhit szerint, ha később nem teljesítik az utolsó kívánságait, nem hagy majd nyugtot a házbelieknek, folyton hazajár.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Bálint S. 1968:154. Bona J. 1974:154. „...aki ezt nem teljesítette, nem volt maradása.” Szőke A. 2012:130.

megadja adósságait. Aki a halálra készül, szeretne maga után mindent rendben hagyni, s ezzel hozzátartozóira és azok jövőjére is gondol, ezért végrendelkezik, de Egyházaskéren csak szóban, ahogyan mifelénk mondják, *ossza a vagyont*.

– Éngöm beengettek, de csak addig, még ébúcsúzott tüllem, de asztán kivittek, oszt épicajosztak a szomszédba, a Bödő Icájék ahun laknak. Asztán el is mönt, útyhogy nem láttam többet élve. Oda engettek igen (1).

– Végakaratrú nem hallottam. Igöncsak öregebbek ugyë, ha mökhaltak mög mindön, azok ëbeszéték, hogy hogy akarja, mint akarja. Ęmeséte, mökhallották, hogy mi a kívánsága a zapjának, írásba nem fogláták (9).

– Nagyanyám mindig mikó rosszú éröszte magát, akkó monta, hogy szójjatok Ętámnak, szójjatok Ernőnek²⁷ (11).

– Nagyanya mög mindëg Bözsét híttá, de hogy mejik Bözsét, më vót Kati Bözse is mög a tesvérje is Bözse vót (12).

*A haldokló visszasírása*²⁸

Adatközlőim meggyőződéssel állították, hogy aki útnak indult, azt hagyni kell elmenni, nem szabad siratni, mert azzal fájdalmat és szenvedést okozunk mindkét félnek, javulás pedig semmi esetre sem várható.

– Az Kocsis apó meséjibe vót, hogy körösztestvérje vót neki. A zannya sivalkodott nagyon, më ëgy lánya vót, hogy në mönyön ë osz három napig asztán szenvedött a lá, me nem hagyta a zannya ëmönni. Osz mögmonta apó minekünk minnyájunknak, hogy ha valamikó odakerütök, haggyátok, hogy ha elindút, hagy mönyön. Nem szabad visszasivalkodni. Më annak is nehezebb a betegnek, mög aki mellette van, három nap, annak is nehezebb (1).

– Aszonták, hogy nem kő annyira siratni, më, akkó nem bír nyugottan ëmönni (12).

Habár az alábbi történet és a visszasírás mozzanata humorosabb színezetet kapott a benne szereplő személyek jelleme révén, viszont a haldokló visszasírásának emléke élve maradt, s ezt részben a különlegességének köszönheti, a falu száján fennmaradt.

– Hittek benne, persze. ...a zapja vót és akkó beteg vót a zöreg mán, utánna ëty-két hétre vagy mit tudom én mökhalt... Osztán apám kérdözi

²⁷ Környékünkön nem ismert az a hiedelem, hogy a haldokló, akinek a nevét utoljára kiáltja, az lesz a következő halott a családban. Szőke A. 2012:122.

²⁸ Általánosan ismert hiedelem. Jung K. 1978:126. Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Egyik változata Zentán: „Egyesek fehér lepedőt borítanak a haldoklóra, hogy ne lása hozzátartozóit, így nem olyan nehéz neki a válás.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Nem szabad siratni, mert akkor nehezen hal meg. Bálint S. 1968:154. Penavin O. 1974:141. Bona J. 1974:153. Hoppál M. 1982:38. Bálint S. 1978/79:189.

tülle, hogy „nagyapátok hogy ál?”. Hát aszongya, az oja natyszájú vót, és akkó mongya, hogy „mán mökhalt vóna, de gyütt a, ennek a zannya osz fölördította”, aszongya. Oszt akkó ugyë asztán az úgy eterjett úgy a faluba, me másná is monták űk esztet, hoty azé mē Ilona fölördította (2).

A halál beállta

Általánosan ismert hiedelem Egyházaskéren a haldoklóról, hogy amíg el nem jön hozzá a várva várt, szeretett személy vagy haragosa békét kötni, addig nem bír meghalni²⁹: Ę nem híji asztat, hogy mögbocsájt neki addig nem bír mökhalni, mög ilyenöket montak, persze hogy (1) (5). Az alábbi esetekben azonban a halál beálltát követően, a hiedelem szerint, ha nyitva marad az elhunyt szeme, akkor úgy halt meg, hogy szerette vagy haragosa nem tett eleget utolsó kívánságának, nem jött el hozzá, mielőtt bekövetkezett volna a halála. Ha nyíva van a szöme, én még most is aszondom, vár valakit.³⁰ Ęs ide figyeljetök, Mariska mikó mökhalt, nyíva vót a szöme, egyik. De mindig várt, ha még bírt haccó telefonát, ugyë Eszti együssz, mondom, maj délután. Na most odamöntem, így mökhúsztam a zarcát, montam mögbocsájtök mindönt, nyugoddjá mög. Ha hiszitök, ha nem, ojan szépe csukódott a szöme, és halott vót. Útyhogy fölötösztetni fölötösztettek, de még langyos vót. Ojan szépe, azé töttünk rá pész³¹, mondom tögyünk a biztonságé. Lē kő húzni, mög asztán pész. Egyik szöme nyíva vót, várt bennünket, mög hát most a jó isten tuggya, nem gyütt vissza sēnki sē (10).

Teendők a halál beállta után

Általában a halál beálltakor mindig jelen volt a házban egy távolabbi rokon vagy szomszéd, aki gondoskodott arról, hogy a település halottkultúrájához kapcsolódó szokáscelemek betartsák ebben a tragikus pillanatban is. Asszony vagy asszonyok végezték ezeket a cselekedeteket, melyek közül első helyen a szentelt gyertya³² meggyújtása állott, és annak az ablakba helyezése. Ha a haldokló kezébe már adtak gyertyát, és a Pápai imádság felmondása közben is égett az asztalra helyezve, akkor nem

²⁹ Részletesebben A szép és nehéz halál című fejezetben tárgyaljuk.

³⁰ Ha a halott szeme kinyílik, valakit nagyon szeretett, és azt magával viszi hamarosan. Hoppál M. 1982:38.

³¹ Lásd még A további teendők a halál beállta után című fejezetben.

³² A gyertyához és a megszenteléséhez kapcsolódó mozzanatokat jelen tanulmány nem tárgyalja. Egyik adatközlőm magyarázatát közlöm csupán: „A szokás vót mindig. Gyertyaszentölőkó vitték ē a templomba. Nekünk is vótak oja nagy izék, hoszszúak, oja fényös papirokka vót, szentőtek, vótak oja képek vótak rajta (2).

gyűjtöttak másikat, csak a meglévőt helyezték az ablakba, ezzel jelezve a település lakosainak is a halál beálltát. Addig ott volt, amíg el nem égett, esetenként addig, amíg le nem eresztették sírjába az elhunytat.

– Tisztaszobába vót, csak annyi, hoty hát a zablakba égött a gyërtya³³ éjje-nappal mék csak, mék csak el nem lött temetve a halott. Addig, addig mindég égött a zablakba éjjel-nappal... (3).

– ...csak a gyërtyát töttük be (8).

*Ablakok becsukása*³⁴

Ha nyitva voltak, becsukták őket, és befüggönyöztek. Hűvösen kellett tartani a testet.

– Nem nyitották ki a zablakot sē sēmmit nem nyitották ki mē tudod, má mongyuk az biztos, hogy mán úgy, mán én akkó nem oja kislá vótam, oja nagyocska vótam, osz monták, nem kő kinyitni a zablakot, nem kő tüzeni, mē főfűjodik a halott (2).

– Huzattú fëtek, nem szerették, hogy a halott huzatba lögyön (11).

*Óra megállítása*³⁵

A halál beállta után néhány adatközlőm első feladatnak tekintette az óra megállítását, azzal magyarázva, hogy ezáltal egy meghatározott ideig minden családtag számára és a virrasztásra érkező falubeliek előtt is egyértelművé válik a halál beálltának pontos ideje.

– Asz lëtakarták, a zórát csak úgy mögállították, akkó mögállították tudod, mē nem batris, tudod csavarós vót, mög sétálós vót (2).

– Akinek vót ingaórája, annak a pillanadba, ahogy a zelhunyt mökhalt, lëállították a zórát, a sétálót, lëállították a zórát, és akkó az vót egy jó darabig emléközetős, hogy ebbe a zidőbe, ekkor és ekkor halt mög a szeret-teink (3).

– Mikó mökhalt, aszt lëállították a zórát, hoty hány órakkó halt mög (7).

– Vót akkó tугyátok ez a sétáló órának montuk mink, és akkó asztat szépen mögállították, mög a tükröt lëtakarták ha vót, vagy mökfordították (10).

³³ Párhuzama Körmöci E.–Szabó J. 1983:195.

³⁴ Ua. Jung K. 1978:128. Letakarják cifra fekete kendővel. Bona J. 1974:153.

³⁵ Párhuzama Jung K. 1978:128. Kishegyesi magyarázata: „A halottól az idő eltávozott, a szíve már nem dobog, hogy néz ki, hogy az óra pedig ketyeg.” Szőke A. 2012:128. Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Bálint S. 1968:154. Bona J. 1974:153. Bálint S. 1978/79:191.

*Tükör befedése*³⁶

- Igen, igen, lē vót takarva. Azé, hoty hát nē lássa a zembör saját magát (3).
- A tükör mindég lē vót takarva, fogalmam sincs mijé, de mindég (6).
- Fekete kendővē lētakarták (8).
- A tükröt lētakarták, a zórát aszt mögálították (12).

*Tűz eloltása*³⁷

– Hát az azé, hoty ha ég a tűz, a halottnak nem jó a melegítés. Az abbú a szemponbú óccsák ē. Nē tűzējj tovább, mē tesnek nem jó. Aszonták régön, hoty főfújódik, mökpukkad, hogy ha tē tűzész, meleg szobába tartod, akkó az mökpukkad, akkó annak kellemetle szaga van, akkó inkább nem tűzētek ojankó egyáltalán, me haláleset vót. De hát nem is fázott ojankó sēnki sē, mē egyik gyütt, a másik mönt, oszt az oja mozgalmas (1).

– A halottná sosē tűzētek. Nem, eszt tudom biztos (6).

A századelőn a halál beállta után nem hagyták egyedül a megboldogultat, holttestét hozzátartozói őrizték, virrasztottak mellette egészen a sírbatételig.³⁸

– ...de eszt mögjegyzöm, annak idejin a halottat magát nem hatyták. Mindig valaki egy valaki ott vót még ē nem temették a halottat. Magára nem vót hagyva a lakásba, őriszték. Aszonták a halottat nem, még a zén anyámat is mög a zén apámat is mink nem hattuk Mariskájékná magára. Mink eszt tartottuk (10).

Szép és nehéz halál

Az egyházaskéri népi felfogásban nehéz, illetve csúnya halálnak számított az, ha valaki hosszú időn át haldoklott. Nem csupán az ágyba fekvőre nézve, hanem hozzátartozói számára is, hiszen végig kell nézniük szenvedéseit, s így osztozniuk is benne. Ilyenkor hívták segítségül a mágikus cseleke-

³⁶ Ua. Jung K. 1978:128. Szőke A. 2012:128. „...nem szabad tükörbe nézni, mert a halott eljön értünk.” Kőrmöci E.–Szabó J. 1983:193. Bálint S. 1968:154. Penavin O. 1974:142. Bona J. 1974:153. Bálint S. 1978/79:190.

³⁷ Ua. Szőke A. 2012:129. „A halottas háznál nem jó tüzet gyújtani, míg a halottat ki nem viszik a temetőbe, mert hazajár a lelke.” Kőrmöci E.–Szabó J. 1983:212. Bálint S. 1968:154. Míg a halott a házban van, nem főznek. Penavin O. 1974:142.

³⁸ „A halottat régebben nem hagyták magára, egész éjjel virrasztották, újabban csak 10-11 óráig virrasztják, akkor letakarják, a gyertyákat egy kivétellel eloltják, a halottra rázárlják az ajtót, mert hiszik, hogy az első éjjel mindig hazajön.” Kőrmöci E.–Szabó J. 1983:195. Szőke A. 2012:130. Penavin O. 1974:143. Bona J. 1974:154.

deteket, elmondták a már említett Pápai imádságot. Amikor valaki sokáig „ágybafekvő” volt, szenvedéseinek, haldoklásának okát valamilyen történessel próbálták magyarázni, s azt jóvátéve enyhíteni kínjain. Legismertebb hiedelem az, hogy valakivel elintézetlen ügye maradt a haldoklónak.

– Akkó így monták, hoty ha valakivē össze va veszve, oszt még avvā ki nem békül, akkó nem bir mökhalni³⁹, de mosmá de sokan mökhalunk. ...hát eszt monták, mög még ē nem gyün bocsánatot kérni addig nem bir (5).

– Mi a kívánságja, mög mit akar, vagy akkó béküjjönök ki vagy mit tudom én, persze hogy. Vót akkó, aki ugyē el is hatta (5).

– Ha valakit mökbántot osz még ē nem köszön tülle, vagy bocsánatot nem kér tülle, addig nem bir mökhalni (11).

Az egyházaskéri emlékezetben él néhány történet a helybéli „boszorkányokról”. A haláluk előtt azonban ezek a személyek sokáig szenvednek, hiszen át kell adniuk valakinek tudományukat, vagy meg kell szabadulniuk attól. A söprű eldobása s ezáltal boszorkánytudományuk átadása jelentette a feloldozást számukra.⁴⁰

– Aszonta a ...nagyannya, Boris néni, nem bírt mökhalni, ameddig a söprűt ē nem dobja, hogy átaggya a tudománt. Aszonták régön (13).

Haláleset jelzése a faluban

A múlt században a falu kommunikációs rendszerében a haláleset jelzőjének az élszóban történő tájékoztatást, az ablakba helyezett szentelt gyertyát és a harangok általi halálhír közlését tekintik, napjainkban pedig már divatba jött a nyomtatott gyászjelentés kiragasztása a település hirdetőtábláira, a boltok közelében. A hírközlés kapcsán említésre méltó még, hogy a falun átutazóknak jelzés már a nyitott nagykapu is a temetés és a halotti tor napján.

– A ravatalozáskó nyíva vót a kapu, árú tutták, hoty ha vidéki is mönt, ha nyíva van a kapu vagy lakodalom van, vagy halott. Lakodalom az zaj van, de halottná csönd (5).

– Gyërtyát is kitötték a zablakba, ha halott vót. Az is így szokás vót, a harangszót is így ugyē mökhallik. Hát persze, hogy szótak (5).

³⁹ Párhuzama Bálint S. 1968:154. Bona J. 1974:153. Bálint S. 1978/79:189.

⁴⁰ A haldokló boszorkány nem bír addig eltávozni e világból, míg valakinek át nem adja tudományát. Ez kézfogással történik. Ha senki sem akar kezét fogni vele, akkor nem bír meghalni, csak kínlódik. De ha megfogja a seprűnyelet, akkor nem száll ugyan senkire a tudomány, de legalább el bír távozni az árnyékvilágba. Penavin O. 1974:141.

Halálhír közlése harangok által

Az alábbiakban a harangozásnak mint halálhírközlőnek a leírását olvashatjuk.

– Ott mikó mökhalt valaki, akkó aszt bejelöntötték, akkó a harangozó mindög harangozott egy hosszút. Akkó tutták, hogy nincs dél, mē mindö délbe harangosztak, mög este röggē. Mikó napközbe harangosztak, akkó má tutta mindönki, hogy halott van. Osztt akkó figyeték, ha vót neki annyi mög a zöregasszonyok, mög a zembörök azok kint útek a kapuba, azok jobba figyeték, hogy hányat harangosztak. Ha háromat, akkó tutták, hogy férfi halt mög, ha kettőt, akkó nő⁴¹ (9).

A harangozást követően az adatközlő által már említett módon, az utcán gyülekezve, esetenként hangos szóban egymást informálják a halott személyéről, pontos nevééről, hiszen ez az egyetlen és legfontosabb, ami a harangozás során nem derül ki.

Az egyházaskéri templom 1939-re épült fel, ezért korábban a harangozás a templom területén elhelyezett harangláb által történt. Adatközlőim a csendítés számának meghatározásáról, amely az elhunyt neméről tájékoztatta a lakosságot, eltérő válaszokat adtak, de mondataik tanúskodnak a szokás létezéséről. Néhányan azt állították, térítésmentes tájékoztatóeszköznek számított ez a fajta halálhírközlés.

– Nem vót az csak, ha fíjú vagy lá, vagy öregasszon, vagy öregembör az mindnek egyformá harangosztak csak a férfijaknak egye többet kondítottak, mind a nőnek (2).

– Ugyanúgy ez a szokás vót a hírharang. Három mög kettő a nőnek és, de ezé a hírharangé annak ideji nem köllött fizetni egyáltalá... (3).

– Háromat, ha férfi, igen három csödités, ha kettőt, akkó nő (4).

– A férfinek kettőt, a nőnek tá háromat, annak hosszabbat (7).

– Harangosztak, háromat hotyha férfi, háromat csöndítetttek. Kettőt, ha nő. Mindig fizetni köllött érte. Mög a hitkösségöt (8).

A beszélgetések során kiemelték, hogy az elszármazott egyházaskérik halála esetén a helybeli hozzátartozók kérésére meghúzták a faluban is a hírharangot, persze, amikor megérkezett a halálhír a faluba, előfordult, hogy csak napokkal később.

– Ha itt születött vagy ide valósi vót, akkó is mökhúszták a harangot. Aszongyák, hát Szabatkán, mē itt születött, mē itt vót, osz kész. Az régö is szokás vót (5).

⁴¹ Párhuzama Jung K. 1978:132. Szőke A. 2012:130. Penavin O. 1974:142. Hármat csendítenek férfinak, kettőt asszonynak, egyet gyerekeknek. Bálint S. 1978/79:190.

A szomszédos településeken élő hozzátartozók tájékoztatása a halálesetről

A XX. század elején és közepe táján a települések közötti információcsere leggyorsabb módja a személyes közlés volt. Az utat gyalogszerrel, lóháton, de lovas kocsival is megtették.

– Akkó vagy lóháton emöntek, ha itt laktak Oroszlámoso, Majdá, Rábé, emöntek lóháton oszt szótak neki, mē telefon nem vót. Kíertesítotték a közeli rokonokat. Lóháton möntek. Még a zén bátyám kicsi vótam, oszt lóháton emönt Romániába, Besenyőbe szóni, hogy a Gyuri bátya mökhalt (9).

További teendők a halál beállta után

A halál beálltától kezdve a halottasháznál jelen vannak a rokonok és a segítő asszonyok, akik általában a szomszédságból jöttek át.⁴² Egyházaskéren nem volt meghatározott öltöztető, halottmosdató személy, de utcánként tudták, hogy kire lehet számítani. A segítők munkáját fordított helyzetben ugyancsak munkával törlesztették.

– Szomszédok uccabelijek, jóbarátok. Mindönki tudod nem vót, nem vót, de. Hát úgy a rokonság azé nem segített má, segítették azok a távolabbi mongyuk nem annyira távolabbi, de oja onokatesvérök azok segítették, de más nem (2).

– Ha emönt valaki segíteni valakihön, akkó aszt mikó mökhalt, akkó vagy a csalágyya vagy valaki visszasegítötte, vissza atta (7).

– Fő köllött kéri a segítő asszonyokat, nem ajákozott sënki. Mökkérdöszték, hogy együssz segíteni? Osztt így (11).

A halál beállta utáni teendők az elhunyt körül elsősorban azt a célt szolgálták, hogy felkészítsék a halottat a virrasztásra és a falu elvárásainak megfelelően, ahhoz méltón búcsúztassák földi életétől, és temessék el.

– Lött asztán virasztás, csak előbb rëndbe köllött, szép ruhába ötszöztetni, szépen bekötöni a fejit, oszt asztán lött a virasztás (1).

Az egyházaskérik nagy figyelmet fordítottak arra, hogy az elhunyt a ravatalon a nyitott koporsóban ne legyen visszataszító.⁴³

– Azé tösznek pésztt a szömire, hogy csukódjon be.⁴⁴ Azé kötik be a szájját is, hogy nē maraggyon nyíva. Összekötik a kezit mög a lábát, hogy nē pershegyön szét (10).

⁴² Párhuzam: Idősebb szomszédasszony. Körmöci E.–Szabó J. 1983:194.

⁴³ Párhuzama Jung, 1978:133.

⁴⁴ „...lefogják a halott szemét (régebben krajcárral fogták le)”. Körmöci E.–Szabó J. 1983:193. Bona J. 1974:154. Lehúzzák a halott szemhéját, ha nem sikerül, rézpénzt rak a nyitva maradt szemre, mert ha „ránézne” valakire, az is követné a halálba. Bálint S. 1978/79:190.

– Zsebkendőve midig főkötötték a feje tetejive. Hogy így hűjjön ki. Asztán ha mögmerett, akkó úgy maratt a szájja (11).

A halott mosdatásának nagy jelentőséget tulajdonítottak régen, úgy tartván, hogy tisztán kell megérkeznie a másvilágba. Napjainkra ennek hagyománya a „régii hozzáértő” segítkezők hiányában és a vallás háttérbe szorulása következtében abbamaradt.

– Régön mög is fürdették, mosmán csak möktürülik a zarcát, mos fürdött, mög mindön sëmmi. Mökfürdették ám bizon (5).

– Mökfürdették fateknyőbe. Mindön halottat, ha mökhalt, még én is tudom, hogy úgy vót. Mikó mökhalt, akkó a zöregasszonyok⁴⁵ összemötek, oszt mökfürdették a halottat, möktürüték (9).

A segítők ügyeltek arra is, hogy közvetlenül a virrasztás előtt is még jó színben legyen az elhunyt, ezért mielőtt még a virrasztásra jövők megérkeztek volna, megtörölgették.⁴⁶ Később és napjainkba ez a módszer használatos a halott mosdatására:

– Asztán má kicsit jobb világ vót, akkó foktak egy zsebkendőt mögvizesték, avvā möktürüték a zarcát, me álitólag rögge aki, mos mongyuk éccaka, aki mökhalt vagy este mökhalt vagy virasztás vót, osztán asz rögge mögmozdatták egy kicsit oszt akkó aszt a zsebkendőt oda beletötték a, hogy bele kő tönni (a koporsóba). Akkó is úgy vót odatéve ja izébe (2).

A férfiak megborotválása⁴⁷

A férfiakat, ha haláluk előtt nem volt módjuk megborotválkozni, akkor a virrasztás idejére megborotválják. A településen, amikor volt borbély, akkor őt kérték meg erre, és el is vállalta általában magasabb fizetség fejében.

– Mögborotváni mögszokták, aszt ēvitte, egyugta a izé. Ki köllött fizetni, Bërdá sógor vót a borbéj, ēhítták és az mögborotváta. Ha ēdopta, ēdopta, az vót, hoty ki köllött fizetni, hogy ēdopta (4).

– A borbéj mögborotváta. Ha mán később, nem borotváták mög, mán Bërdányék (a falu borbélya) is kiöregöttek, akkó mögborotváta a rokonság vagy ha tutta valaki (5).

– Ha férfi vót, o szakállas vót, akkó borbéjt híttak, oszt akkó mögborotváta, útyhogy szakállassa nem temettek ē sënkit (9).

⁴⁵ Énekes asszony, sirató asszony. Körmöci E.–Szabó J. 1983:193.

⁴⁶ A régi hiedelem szerint „amíg a föld hátán, fölül van a halott, egészen a temetésig minden nap meg kell mosdatni.” Bálint S. 1978/79:191.

⁴⁷ Párhuzama: Körmöci E.–Szabó J. 1983:194. A borotválás után a borotvát nyomban el kell ásni. Bálint S. 1978/79:191.

A halott öltöztetése

Általánosan ismert szokás volt, hogy a halottat a legszebb ruhájába öltöztetik. Az időskorhoz közeledve az asszonyok kiválasztották saját és hitvesük legszebb ruháját és félretették, hogy halálukkor abba temessék el őket. Rendszerint a menyasszonyi és a vőlegényi ruhát tették félre erre az alkalomra, ha még jó volt rájuk.⁴⁸

– Ráatták aszt a zëgy ruhát, ami rá vót adva. Akkó aszt ráatták, ami a vót a lekszöb (1).

– Régön még ruha së vót oja nagyon. Mi tudom én vót, de hát a zünneplösset atták. Példájú édösanyám is mikó mökhalt, vót szép sötétkék kosztimja, aszt attuk, mer az könnyebb vót, szoknyát ráadni (6).

– Förlötöszítették. Szépen, annékü nem temették (9).

Arról, hogy cipőt adtak-e a lábára, eltérő válaszokat adtak adatközlőim.

– Régön nem nagyon töttek cipőt së më tudod még az së, egy része oja vót, hoty oda së lehetött nagyon tönni, másik mög⁴⁹ (2).

– Sőt még inkább a halottná még odatötték a cipőjít⁵⁰ is, hogy në zokniba lépje át a mennyország kapuját vagy a pokol kapuját, hanem hoty cipőbe (3).

– Cipőt nem attak fő tán. Zoknit, ha vót, mög meztláb. Nem vót, még cipő së vót. Nem mindönkinek vót cipője (4).

– Lábbelit oda köllö tönni më nem bír a többivē mönni.⁵¹ Mög a kalapot is, a zsebibe píszt. Mink is töttünk a Jánosnak is mög mindö férfinék (8).

Legény- vagy nagylányhalott öltöztetése

– Menyasszonyi ruhába, hát oja máriás lá ruhája vót, aszt a fehér ruhát atták rá.⁵² Vót tor is utánna (2).

⁴⁸ Párhuzama: Bálint S. 1968:154. Szőke A. 2012:128. Penavin O. 1974:141. Bona J. 1974:154. Bálint S. 1978/79:187. Bár a legtöbb visszaemlékezésben csak kölcsönkapták egymástól az egyházaskériek a házasságkötésükkor viselt ruhadarabokat.

⁴⁹ „Meztlább jött a világra, úgy is távozzék belőle.” Bálint S. 1978/79:192.

⁵⁰ Zentán papírcipőt varrtak, hogy a másvilágon gyorsabban haladjon. Körmöci E.–Szabó J. 1983:194. Hogy ne szúrja a talpát a Golgota tövises virága, hogy ne fázzon odaát. Olykor csak a halott lába mellé teszik, mert ha rajta van, akkor visszajár. Szőke A. 2012:128.

⁵¹ Párhuzama: Szőke A. 2012:128.

⁵² Ua. Szőke A. 2012:138. Penavin O. 1974:141. Bálint S. 1978/79:191.

Az elhunytak a hozzátartozói a koporsójába teszik azokat a tárgyakat, amiket kért korábban, és amikre a másvilágon még szüksége lehet.⁵³ Ide tartoznak a pénz, a tisztálkodási eszközök és a kedvenc tárgyai.⁵⁴ Gyakran már csak a szokás él, csupán néhány helyen emlékeznek a hozzá fűződő hiedelemre, magyarázatra is. A halott szemének lefogására felhasznált pénzt a koporsóba teszik a test mellé.

1. Férfiaknak pénzt, kalapot, tisztálkodási eszközöket

– Kalapot aszt töttek, fésűt, borotvát. Pészt köllött. Asz mongyák, hoty kapudíjra aggyák aszt a pészt, de hát nem is tuggyuk, van akinek nem tösznek, oszt a sē gyütt vissza (2).

– Mőg a kalapját is oda töttek, töttek pészt, nem tom ije apró, csörgős pészt, hoty ha fizetni kő a belépésre (3).

– Csak pészt töttek aszongyák, hogy lögyön neki a nem tom hídon, vagy mi a zisten faszán átmönni. Hogy bírjon fizetni. Gondótam lófaszt, hát nem vót abbū sēmmi. Most ē sē tudnád hitetni a gyerökökkē sē (4).

– Pészt mindöⁿkinék tösznek a zsebibe, egy pár dínárt, hogy avvā mönyön föl a mennybe, hát akkó így monták, hát most nem mönt avvā fő sē, me mökhaltunk, oszt oda vagyunk (5).

– Mindö halottnak, példájú mikó a zén, még āra is emlékszök nagyon, a zén bátyám mikó mökhalt harmincnyócba, akkó mikó fekütt így, akkó tudom, hogy egy ezüs tízdínárost töttek bele így a zujjába⁵⁵ (9).

– Ha saját eszközivē, amivē takarította magát, mög mindön, azokat beletöttek mindögyiket. Kalapja mindög ott vót neki jobbrú, a válláná⁵⁶ (9).

⁵³ Bálint Sándor írja: „Nyilván archaikus szegedi hagyományt mentett meg Verbicán Kálmány Lajos: a halott keresztszülő kezét összekulcsolják. Ha olvasni is tudott, akkor imádságos könyv kerül a keze közé. Az olvasót azonban akár tudott írást, akár nem, ráföngják. Ha nem volt keresztszülő, akkor kezét kétoldalt melléje fektetik, és imádságoskönyvét az olvasójával együtt a bal hóna alá teszik.” Bálint S. 1978/79:191. Mindent odatesznek, amire szüksége lehet. Bálint S. 1978/79:192.

⁵⁴ Ua. Körmöci E.–Szabó J. 1983:194.

⁵⁵ Markába teszik a fém pénzt, hogy legyen neki mivel fizetni a halottak birodalmában, mikor átvizszik a folyón, a Jordán folyón. Penavin O. 1974:141. Ércpénz a markába, hogy átkelhessen a Jordán vizén. Bálint S. 1978/79:192.

⁵⁶ A kalapot a feje mellé helyezik, és a koporsó leszögezésekor a hóna alá gyűrük. Körmöci E.–Szabó J. 1983:194. A férfi halottnak a mellére helyezik a kalapját. Penavin O. 1974:143. Ravatalon a vállára, leszögezés előtt pedig a hóna alá tették. Bálint S. 1978/79:191.

2. A nőknek imakönyvet, olvasót és tisztálkodási eszközöket

– Aszonta ű mán azelőtt, még akkó nem is vót beteg, nyócvankilenc éves vót, mikó möghalt, de aszonta a zimakönyvit asz nem kő. Vót egy ije kis Szent Teréz könyve, ije kis fekete Szent Teréz, asz tögyük csak oda, sèmmi mást. Mögmonta előre, hogy asztat odatögyük (2).

– Olvasót asz töttek, asz mindönkinek, összetötték a kezit így, összetötték ára rácsavarták a zolvasót⁵⁷ (2).

– A zolvasóját a nőknek, mög ha vót imakönyve⁵⁸, akkó aszt is (8).

– Ha nő vót, vót imakönyv, mög ha vót ije imácságos öregembörök, régebben vallásosak vótak, aszt mind odatötték. A nőknek rácsavarták a kezükre, akkó fésűt mög mindönt amivē tisztákottak (9).

Később az imakönyvet már nem, hiszen ritkaságszámba ment. Ott tartottak rá legnagyobb igényt, ahol a hozzátartozói szintén vallásosak voltak, akárcsak az elhunyt volt.

– Ha nő halott vót, akkó össze a kezit, mög férfi is. A katolikusokná ugyē nekünk van olvasónk. A zolvasót asztat rá, mög valamikó ha vót, az butaság vót, hogy vót könyv, ijen imácságos könyv, aszt oda tötték. Enneköm az butaság, me az maradjon a zutódokra. Jó van a zolvasót aszt lehet pótoni, de ezöket a régi imakönyveket nem (10).

– A zolvasót aszt odatötték, hát a zimakönyvit aszt nem hiszöm, mer jó va az egy oja biblia féle vót tulajdonképpe és asz nem akarta sènki ètetetni, hanem a zolvasóját asztat odatötték (3).

Az idős asszonyok a századelőn megőrizték a lánykorukban jövendőbelijüktől kapott jegykendőt, és egyik utolsó kívánságuk az volt, hogy tegyék azt is oda melléjük a sírba.⁵⁹

Abban az esetben, ha valami kimaradt, és nem került be a koporsóba a holttest mellé, akkor később a temetés után kiviszik a temetőbe, és a sírjánál elássák a hazajáró lélektől való félelmükben vagy pedig egyszerűen csak azért, mert „ez a szokás ilyenkor”.

– Èn anyának èfelejtődött, akkó én asztán kivitem, oszt mi a csudáhon a körösztyihön oda lē ástam. Eszt mindig⁶⁰ (10).

⁵⁷ Párhuzama: Uő. 1983:194. Szőke A. 2012:128. Bálint S. 1978/79:190.

⁵⁸ Ua. Uő. 1983:194.

⁵⁹ A jegykendőről, mint a házasságkötési szándékot kinyilvánító szimbólumról, annak későbbi funkciójáról és sorsáról egy korábbi tanulmányunkban már szoltunk: „Az én anyámnak, mikó möghalt, még mögvót a jegykendője. Az vót a kérése, hogy ű ha möghal, tögyük oda hozzá a kendőt, me ű vinni akarja magáva” (1). Fehér V. 2014:108. Párhuzama Zentán, a fejükre tették. Kőröci E.–Szabó J. 1983:193.

⁶⁰ Alsóvároson valakinek álmában a halottja megjelent, és szemrehányásokkal illette, mert nem adtak vele zsebkendőt. Másnap az illető kiment a sírhoz, ahol egyet elföldelt. Most már a halott nyugton hagyta. Bálint S. 1978/79:192.

Mágikus cselekedetek a halottól való félelem megszüntetésére⁶¹

A beszélgetések során, a segítő asszonyok kiválasztása és a rokonság hozzájárulása kapcsán szóba került, hogy nem minden ember alkalmas a halott körüli tevékenységek elvégzésére, továbbá néhány embertársukat kifejezetten tiltották⁶² attól, hogy részt vegyen a temetési szokáskörben.

– Át köllött ötösztetni. Vót mikó fürdették, vót mikó ēhatták. Vót aki merte, én nem mertem csináni, úgy nem akartam, oszt kész (1).

A halottól való félelem megszüntetésére az idősebb, babonás asszonyok a következő praktikákat alkalmazták:

– Vótak ijen ojan babonák, fogd mög a nagylábaújját köröszbe, akkó nem fogsz féni tülle. Ije gyerökként. Kécő háromszó így mökfogod körbe, akkó nem fész, de én sosē nem fétem tülle (1).

– Aszonták, hogy mö kő fogni a lába ujját a halottnak (6).

– Ha fēt valaki a halottú, akkó mindig aszt monták, hogy amire a feje rá van téve (a ravatalon), most ugyē akkó szék vót, vagy ha pad vót, me jó van vót ahun vót pad annak idejin. Akkó āra tötték. Akkó oda szépen ojan suttyonba mökfogták oszt odarántották: „üjj ide lē gyorsan”. Akkó aszonták asztán, hogy nem fél. Oszt ...az anyóssa mikó mökhalt én nagyon fétem. ...néni tutta, hogy én nagyon félök, akkó „gyere ide Esztikém, nézz a zablakot, gyere ide.” „Mit nézzek”, fogott, odarántott, oszt hajátok azé nem, mosmá azé nem félök.⁶³ Úgy nem szeretök sēnkit ötösztetni, de a zēnyimet azé mökfoktam, me ami fāj az fāj. Akkó űtetött lē mikó kivitték a koporsót oszt akkó utána (10).

A koporsó

Mint ismeretes, a parasztság, a családok készülődnek saját és a családtagok, hozzátartozóik életfordulóira. Takarékoskodtak és tartalékkolták az élelmet, az eszközöket, tárgyaikat. Ehhez az életstílushoz tartozik az alábbi elbeszélés, amelyben annak ellenére, hogy szegény földműves családról

⁶¹ A félelem megszüntetésére kialakított praktikák párhuzama Zentán: „Ha félünk a halottól, minden egyes temetéskor meg kell fogni a halott lábát vagy az ágyára kell ülni.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:212. Aki fél a halottól, az keresztbe tett két kezével rángassa meg a halott lábait. Ettől el kell a szorongásának múltnia. Bálint S. 1978/79:192.

⁶² A várandós asszonyok jelenlétének mellőzését már tárgyaltuk egy másik tanulmányban. Ismertetésként: „Terhössen aszt mellőszté, hogy terhössen nem nagyon kotnyeleskődött ott a halott körű a terhös asszo” (1). Fehér, 2013:135.

⁶³ Háromszor ágyára ül vagy űtetik azt, aki fél. Bona J. 1974:154.

van szó, igyekeztek mindent megtenni, hogy halottaikat méltóképpen temethessék, ha eljön a haláluk órája.

– Nem tuttam eképzēni, hogy minek van a palláson dēszka, oja új dēszkák vótak, kétméterös hosszúk, négy darab. Új dēszkák vótak. Kislá, mikó főmöntem, nem tuttam eképzēni, hogy mé van az és akkó majd asztán, oja nagyo nem kérdōszgettem, me apám nem szeretött ijesmírű beszēni, és akkó annyátú ēccő kérdōmōzōm, minek vannak azok a zúj dēszkák, mit akarnak vele csináni? Hu láttad? Hát fönt a palláson vót a izé mellett hambárzat, lēnt, amit meszētünk a hambárzatot oszt oda vótak úgy áligatva. Hát aszongya a szokták, az mindōnkiné van. Na jó van, akkó ēmaratt. Nem meséte továb. Az mindōnkiné van, aszongya, az kő, és akkó azē csak kihallgattam ēccő, „hát úgyis mindōnkiné csak a négy szál dēszka jut”.⁶⁴ És akkó ēnekōm a zagyamba, no most ezé van a négy (2).

Jelen fejezetünkben a koporsó készítōjérōl, alapanyagárōl és a XX. század eleji és közepének társadalmi körülményeirōl olvashatunk a koporsó elkészítésének kapcsán.

A koporsó alapanyaga

– Nem vót dēszka, nem vót koporsó, kirántották a szobába a sifont, aszt a zēgyiket, ha ēgy vót vitték a mestōrhō, oszt csináták belülle a koporsót. Akkó iparkodni köllött neki, hogy āra a dél-ēgy órára az kész lögyōn, hogy mire a temetés ideér, akkorára még be is lögyōn festve kis tejes festékkē, nem vót még rōndös festék sē, tejes festék vót (1).

– Édōsapám faragta ki. Zakoldēszkábú mög suglōtbú mög mindōnbű, nem vót fakereskōdō vagy sēmmi, nem lehetött kapni, koporsót sē, sēmmit. Édōsapám csinát sok koporsót, mink írtuk rá. Kis penzlivē, oszt akkó festékē (5).

A koporsó belseje

– Faforgácsot⁶⁵ tōttek, és akinek nem vót faforgács, az közōnségōs, mē annak idejīn a kukoricát ahoty fosztották, idehaza akkó abbú ja kukorica levélbe, amit mögfosztó az vót alátéve, lē vót terítve pokróc, lepedōve és abba fektették (3).

– Forgácsot tōttek alá. Nem vót arra idō, festeni. Jani bācsi az befestōtte, de csak ēccő, asz tudom. (9).

⁶⁴ Szólás. Ma is mondják Egyházaskéren, ha valaki megrogzōtten igyekszik növelni vagyonát, vagy elkeseredett.

⁶⁵ Pārhzama: „A halott feje alá gyaluforgácsból kitōmōtt gyolcspárnát tesznek...” Jung K. 1978:139. Kōrmōci E.–Szabó J. 1983:194.

A koporsó készítője

– Vót mindö oja ajtójavító asztalos mestör. Az csinát kocsikereket, az csinát talicskát, szóva ami köllött, asz csinát. Aszt is csinát, mikó röndölésre koporsót (1).

– Terinek a zapja asztalos vót, ott tanút Barna Pista is. Az össze, oszt akkó befestötték, mit tudom é mije festék vót, vót amikó úty fogott, hogy ije falfesték vót. Mög köllött fogni, me akkó azo még nem vót ije foggantyú (2).

– Asztalos Csókán vót az a Pataki asztalos ottan és hosztuk, mög akkó vót, a izé itt a Bözsikének, a Lalinak a nagyapja az is koporsós, mög ije koszorús is vót (2).

– Ez a Szabó Jani mög a Barna Pista asztalos vót, ezek amit csinátak, az röndös koporsó vót (4).

– A kislányoknak kis koporsó vót. Édösapám csinát sokat is, még tudod mibü is? Suglótókbü, szekrényökbü, régön nem vót. Még Génova ángyónak, annak egy szekrénbü csinát, még én bele is feküttem, hogy öleg nagy-ë me az a zasszo oja magos vót. Ű sokat is csinát, de ingyen. Mos mög néz mög mibe van egy temetés (6).

– Vót egy asztalos, a Szabó Jani, a Kis Terinek a zapja, na azelőtt is vótak ije, nem hoszták vidékrü, mindég ott csináták a koporsót, oszt kiinek vót, hát szögényebbek vótak akkó a népek, nem oja, akkó vagy a kukoricahordó dészkábü vagy ami vót nekik, abbü összeszögéték (9).

Szemfedő

– Mindig úgy lött hozva másik hejről. Például Cérna Barárú lött hozva, mikó anyósom mökhalt, nem jut eszömbe ki vót az. Valami Dénes bácsi, hogy mije, azok foglalkosztak evvë (3).

A halott fölrvatalozása

Miután felkészítették az elhunytat a virrasztásra, a szobát is kialakítják ennek megfelelően.⁶⁶ Ha módjukban áll, székeket, esetleg padot is bevisznek abba a helyiségbe, ahol felrvatalozzák halottukat. Egyházaskéren

⁶⁶ Az egyházaskéri temetőben a kilencvenes években építettek egy halottsházat. Amióta elkészült, az otthonról való temetés hagyománya megszűnt, a virrasztás is odakinn a temetői halottsházban zajlik, de csak az esteli órákig, utána bezárják az épületet, és csak másnap reggel térnek vissza a gyászoló családok. Ha szerettük a kórházban hunyt el, akkor egyházaskéri otthonában tartják meg a virrasztást a holttest jelenléte nélkül. Általában néhány óráig tart csupán, mialatt a rokonság és a részvétet nyilvánítók megérkeznek és távoznak, továbbá az énekes asszonyok énekelnek.

sohasem a legtisztább szobában zajlottak az elhunyt körüli tevékenységek, így a virrasztás sem, hanem az utcai szobában. Kérdésemre az alábbi válaszokat kaptam.

– Amejik szoba vót, nem vitték be a lektisztább szobába, csak abba a közepesbe. Az be vót csukva, abba csak a hívatott szeméjük möhettek be, akik oda tartosztak, család (1).

– Mos mongyuk ahu éltek otta. Me mindig a, vót egy nagyszoba amibe mindönki ott alutt. Vót azē ije szögényökné, minállunk is, anyémákná is vót oja kis tisztaszoba. A zutcai szobába vót, ahu vótunk egész nap (2).

Ha a koporsó nem készült el idejében, akkor a székekre helyezett, már fentebb említett négy szál deszkára⁶⁷ fektették az elhunytat.

– Például még a koporsó mög nem érkezött, amit én tudom még a negyvenes évekből, hogy a, mindönkinek saját othonába vót dészka, ahol, amikor mökhalt, akkor idehaza fölrvatoloszták, de csak úgy a dészka még a koporsó mög nem érkezött, amit röndötek mos bárhol Mokrinból vagy mit tom én mi, mán később má Cërna Barán is vót, mög Oroszlámosrú is lött hordva. No ...akinek nem vót dészka, akkó a zágyat ahogy szétszötték a zágydészkat töttek két hokira és akkó āra ravataloszták föl a halottat (3).

A koporsó elkészülését követően az elhunytat óvatosan belehelyezték, és így tették vissza az elhunytat halotti ággyával a deszkákra, a koporsót pedig csak a temetési szertartás után zárták le.

– Amikó beletötték a koporsóba, az a dészka maratt ott és akkor aszt az āra a dészka töttek rá a koporsót, de maj mikó kivitték mán a halottat, aki idehaza maratt, me tudod, föszték a bablevest mög mindön, azok a széköket ráborigatták⁶⁸, és az úgy át még haza nem gyütt a gyászoló család (3).

– Nyitott vót a koporsó mindig, mindönki. Na hát csak mongyuk, ha véletlenül valakinek oja, akkó nem vót nyitott, de máskébb nyitott vót a koporsó, a házná is nyitott vót mindönkijé (2).

A ravatal helyiségét már tárgyaltuk, a szoba közepére rendezték be koporsóját a gerenda alá⁶⁹, lábával az ajtó irányába.⁷⁰

⁶⁷ Deszkák a padlason. Lásd még A koporsó című fejezetben. Párhuzama Jung, 1978:139.

⁶⁸ A tevékenység jelentőségét A temetés című fejezetünkben tárgyaljuk.

⁶⁹ A szegedi nép haldoklóját utolsó óráiban a földre, a mestergerenda alá helyezi, hogy könnyebben kimúlhasson. Bálint S. 1978/79:190.

⁷⁰ Párhuzama: Bona J. 1974:154. „Anyósom mikor meghalt, a temetésen a koporsót úgy tették, hogy a halott feje vót az ajtó felé, az pósom sokáig nem tudott túlle aludni.” Hoppál M. 1982:37.

– A gerenda alatt, me mindöhun úgy vót a gerenda, csak hát itt is amott lótt vóna a zajtó. A gerenda irányába vót főravatalozva. Akkó gerendás házak vótak, oszt oda vót téve. Székökre tötték rá (5).

– A lába mindig a zajtó fele. Székökre vót téve. Kettő vót elő, egy hátú (10).

Néhány kiegészítőt is illesztettek az elhunyt mellé, olykor esztétikai indíttatásból, amit, előfordult, hogy a koporsó leszögelése előtt kivettek mellőle, más dolgoknak viszont fontos szerepük volt a virrasztáson, és hi-eblem is fűződött hozzájuk.

– Mindig oja kispárnát szoktak, azelőtt úgy mindönkinek, aki fekütt vagy valami, vagy oja kis díszpárnája vót vagy fehér párnája vót. ...a zédösannya mökhalt, édösanyám a kis kivarott díszpárnát odatta. Akkó fő vót ravatalozva, akkó a feje alatt vót, asztán mire lészárták, kivötték alulla (5).

Az elhunyt fejénél állt egy kis feszület, és két szál fehér szentelt gyertya égett⁷¹, lábánál pedig egy pohárkában szentelt víz és egy rozmaringszál.⁷² A virrasztásra érkező az ajtó irányából jövet megállt a halott előtt, és lehajtott fejjel egy imát mormolt, majd ha végzett, a kis rozmaringággal keresztet vetett az elhunyt felett⁷³, úgy tartották, ezáltal megszentelte, és búcsút vett tőle. Ezt követően nyilvánított részvétet a családnak.

– Mindönki, aki ott a koporsó előtt emonta a zimát, akkó mögszentöte. Példájú éneköm még máji napig is az a szokásom, mikó mögszentölöm, nyugodjá békibe, és asztán részvétöt kívánok a gyászoló családnak (3).

– Szenetölt vízbe és akkó mökszentölöd, hogy körösz, mást nem jelönt az (8).

– Régön is vót. Az ott vót mindig a lábáná a halottnak. Mikó bemönt oszt imátkozott, akkó emonta a zimát, oszt akkó mökszentöte mindönki. Evvë búszúsztak (10).

A halotti korona⁷⁴

A fenti elnevezést a néprajzi szakirodalomban olvashatjuk. Egyházaskéren nem emlékeznek halotti koronára. Fiatal halott esetében, an-

⁷¹ Párhuzama: Szőke A. 2012:130.

⁷² Kishegyesen bukszuság. Szőke A. 2012:130. A szegedi kirajzáskor Egyházaskérre települtek nagyban őrzik őseik, a szegedi nép hagyományát a temetkezési szokások körben is. „Gondoskodnak szenteltvízről is, amellyel – leginkább rozmaringszál segítségével – minden látogató »mögszentöli«, azaz meghinti a halottat. Bálint S. 1978/79:191.

⁷³ „...szentelt vízzel meghintik a halottat, rendszerint kereszt alakot írva le.” Körmöci E.–Szabó J. 1983:196.

⁷⁴ Gomboson a nagylány- és legényhalottnak koronát csináltak a virágkészítő aszszonnyal, s a ravatalon a halott feje mellett, a koporsó felső szélénél helyezik el. Jung K. 1978:140. Szőke A. 2012:136.

nak párja, annak híján pedig egy közeli ismerőse a másik nemből viszi ki a kezében a tányérban elhelyezett, kendőbe csavart bokrétát.⁷⁵ A koporsó sírgödörbe eresztése után rádobja arra.

Melléklet

Pápai imádság

Első imádság

Uram Jézus Krisztus Te Istennek kedvelt szent Fia. Te egy kedves Fia a szűz Máriának Isten és ember ki az olajfák hegyén miérettünk, emberekért vérrel verejtékeztél áldozd föl a te Menyei szentséges Atyádnak ezen haldokló emberért a Te szent véres verejtékedet, hogy az örök kárhozatot, amit bűnei által megérdemlett, tőle távoztasd. Adjad, óh, örök Atya hogy tőled irgalmasságot nyerhessen a mi Urunk Jézus Krisztus a Te egyetlen egy kedves fiad által a ki veled és a Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik, az örökkévalóságban vég nélkül mos és mindörökkön örökké. Ámen.

Ezután ismét letérdepelt a káplán, s egy Miatyánkot imádkozván felkelt és a másik imádságot elmondta ekképpen.

Második imádság

Úr Jézus Krisztus ki a keserves keresztfán érettünk meghalni méltóztattál, hogy a Te szent Atyádnak egész meglepéssel bűneinkért eleget tegyél. Szentséges szent lelkedet pedig Istennek a Te kedves menyei szent Atyádnak ajánlottad. Kérlek a Te szent halálotat e-haldokló lélekét a Te Mennyei szent Atyádnak minden az ő bűnei által megérdemlettek mellett is nyerd neki bocsánatot, hogy megszabadulván veled örvendezhessen. Add ezt, óh, örök Atya a mi Urunk Jézus Krisztus a Te egyetlen egy szent Fiadnak érdemeiért ki teveled és szentlélekkelés és uralkodik mindörökké. Ámen.

Erre ismét letérdepelvén és egy Miatyánkot elmondván így folytatá következő imádságot.

Harmadik imádság

Úr Jézus Krisztus Te Isteni szent jóság ki oly szeretettel méltóztattál a Te bűnös embereidhez lenni, hogy a magas Menyekből méltóztattál a szűz Mária méhében leszállni mihozzánk szűkölködők völgyébe ahol harminc három esztendeig a Te embereid közt fent tartózkodván, ugyan azon

⁷⁵ Párhuzama: Körmöci E.–Szabó J. 1983:200. Zentán halotti koronaként kerül említésre.

szeretet által adtad zálogul a Te szent tested Valóságos étvét és a Te szent Vérednek valóságos italát. A Te imádandó szeretetednek Jézus Krisztus Istennek szent Fia mely szeretetnek jeleiben akartál megfogantatni.

Egy bírótól a másikhoz hurcoltatni a keserves halálra elítéltetni a keresztfán meghalni. Eltemeteni, valósággal feltámadni. A Te keserves szent anyádnak, szűz Máriának és szent aposzolidnak megjelenni. Jézus Istennek szent Fia mely szeretetnek jelében a Mennyben felmentél: ott ülsz, az Istennek a Te Mennyei szent Atyádnak jobbjára felöldahonnan elküldötted a Szentlelket a Te apostolidnak szíveikben és minden embernek kik tebened hisznek és benned reménylenek. A Te felséges szent szerelmed által nyisd meg a haldokló léleknek a Te mennyei szent Atyád országát, hogy Te veled élhessen dicsőségben mindörökké. Ámen.

Tudósítás

Vala egy időben egy igen sok bűnökkel terhelt Romai pápa. Az Úr Isten halálos betegséget adott reá. Amidőn látta már a pápa, hogy neki meg kell halni, magához hívatta a kardinálisokat, püspököket és más több fölszentelt tudós Atyákat mondván nekik. Én kedves barátim! Micsoda vigasztalást adtok ti nekem, íme, nekem már meg kell halnom és az én nagy bűneimmel a kárhozatot megérdemlem. Senki a körül levők közül nem felelhetett neki. Egy igen ájtatos János nevű káplán kívül mondván. Szent atya, miért esel kétségbe az Isten irgalmasságában? Arra felel a pápa hát micsoda reménységet és vigasztalást adsz nekem? Meg kell halnom, félek, hogy örökre elkárhozom. Erre felelé az ájtatos János. Én te éretted atyám három szent imádságot mondok! Reménylem hogy megvigasztalódom. És az Úr Istentől irgalmasságot nyersz. A beteg pápa már nem szolhatván, Letérdepelt a káplán és a vele lévők elmondván egy Miatyánkot, felkelt és a következő három imádságot e képpen mondta.

Tudósítás

Ezalatt kimulván a halálban a pápa egyszer megjelent az ájtatos Jánosnak. A most elhalt Romai szent atya (pápa) orcája fényesebb a napnál ruhája fehérebb, mint a hó így megszólalván. Én kedves barátom amidőn én az örök kárhozatra ítéltettem volna; íme, lettem örök élet fiává. Mert midőn te az első imádságot mondtad, akkor úgy hulltak el bűneim, mint az égből jövő záporosó. Amidőn a másodikat mondtad, akkor úgy tisztultam, mint az aljától megtisztított érc. És midőn a harmadikat mondtad, már láttam a Mennyet nyitva és az Úr Jézust Istennek jobbján állani. Ki így szólított engem: Jöjj el ide: meg vannak neked a te bűneid bocsájtva. Az én atyám országában itt fogsz örökké élni dicsőségben. E szózat után váltam

el testemtől; és angyalok vittek az örökkévaló örömbé. Midőn a káplán ezeket hallaná így szólott hozzá. Szent atya ezeket én senkinek el nem mondhatom; mivel nekem senki az emberek közül hinni nem fogja. Felele erre az üdvözlés atyja Igazsággal mondom neked az Isten angyala, ímé, itten áll mellettem: Ha egy bűnös ember az egész világ vétkeiket elkövette volna is, ha ezen szent imádságokat halála óráján elmondják, meg lesznek bocsájtva minden bűnei és megszabadul az örök kárhozattól. Azon ember ki ezen imádságokat halja gonosz halálban meg nem hal. Amely házban elolvastatik halva gyermek ott nem születik. Azért vidd ezen imádságokat a szent Péter templomába és tedd a Mennybemenő Mária kápolnájába.

A valóságos vizsgálatra azon ember, aki ott léssen ezen imádságokat halja, vagy olvassa, 40 esztendei búcsút nyer, bűneinek bocsánatjára s melyeket a purgatóriumban szenvednie kellett volna: és tudtára léssen neki adva halálának utolsó órája. vége.

Fehér Mária gyűjtése keresztanyjától, Hézső Piroskától.

Irodalom

BÁLINT Sándor

1968 *A szegedi nép*. Gondolat, Budapest. 153–155.

1978/79 *Halál, temetés, túlvilág. A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve III. 187–203.

BONA Júlia

1974 Halotti szokások a szlavóniai nyelvjáróterületen. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei*, 19–20. 153–158.

BÖNGYIK Árpád–BOGDÁN József–FEHÉR Mária

1999 *Verbica – Egyházaskér*. Újvidék

FEHÉR Viktor

2013 *Születés és csecsemőkor (Szokások és hiedelmek Egyházaskéren)*. Híd, 7–8. 130–150.

2014 *A házasság (Az emberélet második fordulójához kapcsolódó szokások és hiedelmek Egyházaskéren: A házasság előtt)*. Híd, 5. 87–113.

HOPPÁL Mihály

1982 *Halállal kapcsolatos hiedelmek*. Folklór archívum. MTA Néprajzi Kutató Csoport. 37–38.

JUNG Károly

1978 *Az emberélet fordulója*. Gombosi népszokások. Forum, Újvidék

1983 *A kiházásatlanok halotti koronája*. Adalékok a halott lakodalmanak kérdéséhez a vajdasági magyarság hagyományvilágában. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék

KÓNYA Sándor

2004 *Harmatozzatok, egek!* Népünk vallásos énekei Észak-Bánságban. Thurzó Lajos Közművelődési Központ. Zenta

KÖRMÖCI Erzsébet–SZABÓ Jolán

1983 *Halotti szokások Zentán.* Jugoszláviai magyar folklór. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. Értekezések, monográfiák 3. 193–217.

KUNT Ernő

1990 *Temetkezési szokások.* Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai, Budapest. 67–101.

NAGY Jenő

1984 *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok.* Kriterion, Budapest

PENAVIN Olga

1974 *Betegség, halál és temetés Szlavóniában.* A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 19–20. 139–152.

SZŐKE Anna

2012 *Örökbe hagyom.* Fejezetek Kishegyes társadalomnéprajzához. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szabadka

Adatközlők

1. Özv. Hézső Mihályné Fajcsák Piroska, 79 éves, született 1935-ben Egyházaskéren. Vasutas, földműves családból származó háztartásbeli. Elhunyt 2014 augusztusában.

2. Özv. Barna Mihályné Rúza Ilonka 74 éves, született 1940-ben Egyházaskéren. Földműves származású háztartásbeli. Lánykorában a helybeli színjátszókör tagja volt.

3. Sári Antal, 79 éves, született Egyházaskéren 1935-ben. A helybeli mezőgazdasági birtok dolgozója volt és a falusi tanács, továbbá a társadalmi-politikai és sportélet aktív tagja. Nagyszüleit 1950-ben és 51-ben, édesapját pedig 1952-ben temette.

4. Mihók István, 86 éves, született Egyházaskéren 1928-ban. A helybeli mezőgazdasági birtok egykori munkavezetője. Éveken át a falu társadalmi-politikai és sportéletének oszlopos tagja.

5. Özv. Bálint Andrásné Mihók Margit, 81 éves. Egyházaskéren született 1933-ban. Szegényparaszti származású nyugdíjas. Az egyházi kórus tagja.

6. Ágoston Istvánné Mihók Julianna, 78 éves, 1936-ban született Egyházaskéren. Szegényparaszti származású nyugdíjas. Az egyházi kórus tagja. Magyarmaidányon is élt néhány évet.

7. Özv. Kataró Ferencné Csorba Katalin, 68 éves. Egyházaskéren született 1946-ban. Földműves családból való háztartásbeli. Az egyházi kórus tagja.

8. Özv. Pecka Jánosné Kormányos Rozália, 82 éves. Egyházaskéren született 1932-ben. Szegényparaszti származású. Németországban élt egy rövid ideig.

9. Nagy József, 84 éves. Egyházaskéren született 1930-ban. Az egykori Földműves-szövetkezet könyvelőjeként nyugdíjazták. A falusi tanács, valamint a település társadalmi-politikai életének aktív tagja volt.

10. Özv. Keszeg Péterné Surinya Eszter 74 éves. Egyházaskéren született 1940-ben. Szegényparaszti származású háztartásbeli.

11. Fehér Józsefné Hézső Mária, 57 éves. Egyházaskéren született 1957-ben. Földműves származású. A falu anyakönyvvezetőjeként vonult nyugdíjba. A helyi hagyományok és a település múltjának ismerője és gyűjtője.

12. Fehér Piros, 64 éves. Egyházaskéren született 1950-ben. Szegényparaszti származású.

13. Fehér József, 57 éves. Egyházaskéren született 1957-ben. Szegényparaszti származású. A mezőgazdasági birtokon dolgozott, napjainkban munkanélküli.